

İsmet Paşa (İnönü) (1884-1973)

İsmet İnönü

Ailesiyle Birlikte

Mustafa İsmet İnönü 24 Eylül 1884 yılında İzmir'de doğdu. Babası Hacı Reşit Malatyalı, annesi Cevriye, bugün Bulgaristan sınırları içinde olan, Deliormanlı idi. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamlayıp 1897'de girdiği Mühendishane Askeri Lisesini tamamlayıp, 1901 yılında Topçu subayı yetiştiren bir okul olan Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a kaydoldu.. 1903'te bu okulu Topçu teğmeni olarak bitirdi. 1906'da Harp Akademisinden birincilikle mezun oldu ve kurmay yüzbaşı rütbesiyle Edirne'deki 2. Orduda görev aldı. 1909 yılında başlayan 31 Mart ayaklanmasını bastırmak için gelen Hareket ordusunda görevliydi. 1911-1912 yıllarında Yemen isyanının bastırılmasında görev aldı. I. Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesinde 2. Ordu'da görevlendirildi. Suriye cephesinde de savaştı. 1916 yılında Mevhibe Hanımla evlendi. 3 çocuğu oldu. 1918'de Harbiye Nezaretinde Müsteşarlığa atandı. Kurtuluş Savaşı'nda, Ankara'ya gelerek mücadeleye katıldı ve TBMM'de Edirne milletvekili oldu. Bakan oldu. Milletvekilliği ve bakanlığı da uhdesine alarak Batı Cephesi komutanlığına getirildi. Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerini kazandı. Birinci İnönü savaşı sonunda tuğgeneral oldu. Afyon, Kütahya, Eskişehir savaşlarıyla Sakarya ve Büyük Taarruz'da da çok önemli görevler üstlendi. Savaş sonrası Mudanya Mütarekesi'nde Türk delegasyonuna başkanlık etti. 2 Kasım 1922'de Dışişleri Bakanı oldu. 22 Kasım 1922'de toplanan Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde Heyet Başkanı olarak Türkiye'yi temsil etti. 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşmasını imzaladı. Ekim 1923 - Kasım 1924 ve Mart 1925 - Kasım 1937 arasında

Başbakanlık görevini yürüttü. Kasım 1923'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) başkan vekili oldu; Kasım 1938'den Kasım 1972'ye kadar bu partinin başkanlığını yaptı. Atatürk'ün 10 Kasım 1938 yılında vefatından sonra Cumhurbaşkanı seçildi ve Mayıs 1950'ye kadar bu görevde kaldı. 1938 yılı Aralık ayında CHP'nin "Değişmez Genel Başkanı" seçildi ve kendisine "Milli Şef" sıfatı verildi. Mayıs 1946'da "Milli Şef" ve "Değişmez Genel Başkanlık" ünvanını bıraktı. II. Dünya Savaşı sırasında savaş dışı kalarak Türkiye'yi savaşın yıkımlarının dışında tutmayı başardı. Kasım 1961 - Şubat 1965 arasında tekrar Başbakanlık yaptı. 1972 yılında Parti Genel Başkanlığı ve Milletvekiliğinden istifa etti. Ölümüne kadar Cumhuriyet Senatosu tabii üyeliği görevini sürdürdü. 23 Aralık 1973 tarihinde vefat etti. Devlet Töreni ile Anıtkabir'de toprağa verildi.

İnönü, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı'nda, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanında ve Cumhuriyet devrimlerin hayata geçirilmesinde Atatürk'ün sağ kolu olarak çalıştı. Daha sonra devrimlerin kurumsallaştırılmasında, çok partili hayata geçişte (1945) ve 1950-1971 döneminde rejimin otoriter bir siyasal sisteme sürüklenmesinin önlenmesinde yaşamsal bir rol oynadı.

İnönü'nün kişilik özellikleri, siyasi düşüncelerini ve siyasi üslubunu büyük ölçüde şekillendirmiştir. İnönü yaşamı boyunca her gün yeni bir şey öğrenmek istedi. Harp Akademisi'nde iken, müfredatta bulunan Fransızca'ya ek olarak Almanca öğrenmek için özel ders aldı. Bulgarlar ile bir sınır meselesini görüşmek için görevlendirilince hemen Bulgarca'yı sökmeye çalıştı. 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizce öğrenmeye başladı. Özellikle 1937'de başbakanlıktan ayrılınca İngilizce'sini ilerletti. Sekseniki yaşına geldiğinde yüzme stilini geliştirmeye karar verdi. 1968 yılında, "Eksiğimi bilirim. Yenilenirim. Her zaman yeni şey öğrenirim" demişti.

Önemli kararlarını, ilgili konuyu ayrıntılı bir biçimde araştırmaksızın vermedi. Sebatkârdı. İyi bir gözlemci idi.

Mükemmeliyetçiliği İnönü'yü, sorumluluk bilinci yüksek bir kişi haline getirmişti. Efsanevi bir özdisipline sahipti. Başlanan işlerin peşini bırakmaz, ciddi bir kararlılık gösterirdi. Latin harflerinin kabulünden sonra asla bir daha Arap harfleri ile yazmadı.

Özgüveni dolayısıyla her zaman sükûnetini koruyabildi. Sağlam özgüveni dolayısıyla alçak gönüllü idi. Cumhurbaşkanlığı sırasında, ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'nin kendisi hakkında bir kitap yazma isteğine kayıtsız kaldı.

Mükemmeliyetçiliğinin bir diğer sonucu, uzmanlığa verdiği değeri. Bir defasında, çeşitli eksikliklerine rağmen iktidarı elinde tutan kişilerin ülkeye en çok zarar veren kesimi oluşturduğunu belirtmişti.

İnönü, kendisinin de yanılabilceğini söyler, ancak geçmiş deneyimlerinden daima ders çıkardığı için aynı hatayı ikinci defa yapmamaya çalışırdı. Hayatı, hep bir sınavlar dizisi olarak gördü. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra gazetecilere, "İşte görüyorsunuz, mektepte imtihanı verdik, çıkıyoruz" demişti.

İnönü, Yemen'de genç bir subay iken oradaki Osmanlı komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın bazı fikirlerine karşı çıkmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye henüz Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) katılmadan önce Sovyetler Birliği'nin toprak ve üs taleplerini geri çevirmişti.

İnönü, Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra, Atatürk ile birlikte devletin ve toplumun Batılı bir çizgide yeniden inşa edilmesine çalıştı. 1925 yılında Şeyh Sait isyanı çıktığında, hükümete olağanüstü yetkiler tanıyan Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkararak isyanı o günün koşulları içinde kısa bir sürede bastırdı. "Devlet eşkiyaya ödün vermez" sözü, o

dönemden itibaren Türkiye'nin siyasal söyleminde yerini aldı.

Gerektiğinde sert tedbirler almaktan çekinmeyen İnönü diktatör değildi. Kendi çıkarları doğrultusunda keyfi politikalar uygulamadı. Kurtuluş Savaşı sırasında kumandanlarına, uygulanacak idam kararlarının mahkemelerce alınıp alınmadığını hep sordu. Basın özgürlüğüne ve üniversite özerkliğine taraftar idi. Basından öğreneceği çok şey olduğunu düşünürdü. Üniversite özerkliğini sınırlama girişimlerine karşı çıktı.

İnönü siyasal hayatında, daima yaşadığı an ile meşgul oldu. Bu nedenle muhaliflerine kin beslemedi. 1920'lerde devrimlerin yapılış şekline karşı çıkmış olan Kâzım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy gibi Cumhuriyetin ilk yıllarının önemli paşalarının ve siyaset adamlarının 1940'ta siyasete geri dönmelerine öncülük etti. 1960 askeri müdahalesinden sonra hapis cezasına çarptırılmış olan Celal Bayar'ın affında rol oynadı. 1960 askeri müdahalesini takiben üniversiteleri ile ilişkisi kesilen 147 öğretim üyesinin üniversitelere dönmesini sağladı. İnönü, siyasal hayatta ve toplumda uyumun egemen olmasını istiyordu.

İnönü, her zaman deneyimlerinin süzgecinden geçmiş ve öğrendiklerinin ürünü olan siyasi görüşlerini hayata geçirmeye çalışırdı. Ancak, kendisine duyulan güven azalırsa sorumlu mevkileri başkalarına bırakmaya hazırdı. 1945 yılında çok partili hayatı başlattı. Her zaman seçim sonuçlarına saygı duydu. 1950'li yıllarda Parti Genel Sekreteri Kasım Gülek ile aralarında görüş ayrılıkları vardı, fakat "parti delegelerinin oyları ile genel sekreter seçildiği" için Gülek'i görevinden ayrılmaya zorlamadı. 1972 yılında, CHP Kurultayı kendisi yerine Bülent Ecevit'i parti başkanlığına getirince, ertesi gün devam eden Kurultay'da ayağa kalkarak ve önünü ilikleyerek Ecevit'i karşıladı.

İnönü'ye göre, toplumun genel çıkarlarının özel çıkarlara önceliği vardı. Bu nedenle sağduyulu yönetime önem verirdi. 1950'li yıllarda Demokrat Parti Hükümetlerinde başbakanlık yapmış olan Adnan Menderes, "Memleketi alâkadar eden öyle meseleler olur ki yine memleketin âli [yüksek] menfaati namına kendi kabine arkadaşlarıma dahi anlatamam. Bu gibi incelikleri memlekette anlayabilecek tek adam İsmet Paşa'dır" demişti.

İnönü'ye göre devlet ulusal birliği temsil ediyordu. Ulusal birlik söz konusu olduğunda, değil kişisel çıkarlar parti çıkarı dahi gözetilemezdi. İnönü, seçimlerde nispi temsil taraftarı idi, çünkü bu seçim sisteminin siyasi uzlaşmayı güçlendireceğini düşünüyordu. Halkın da oy verirken sorumluluk sahibi olarak hareket etmesini istiyordu. Bir konuşmasında halka, "Bir vatandaş, bütün vatanın [mukadderatı] üzerinde kendi şahsı için alakadar oluyormuş gibi alâkadar olmak zorundadır. Siz Cumhuriyet vatandaşları... vatanın bütün işlerinden mesul olacaklar kendinizsiniz" diye seslenmişti.

İnönü'ye göre Cumhuriyet, *güçlü*, *kararlı* ve *ciddi* bir devlet tarafından korunabilirdi. Güçlü devlet, dar çıkarlar peşinde koşan grupların baskısına boyun eğmeyen devletti. Kararlı devlet, zor dönemlerde kararsızlık ve zafiyet göstermeyen devletti. Ciddi devlet güvenilir bir devletti. Bu devlet, hukukun üstünlüğünü sağlayan ve ülkenin güvenliği ile ilgili hususları ve uluslararası ilişkileri kısa vadeli çıkarlar için kullanmayan devletti. Ciddi devlet taraftarı olduğu için, siyasetçileri tutamayacakları sözleri vermemeleri için uyarırdı. Ciddi devlet ayrıca, uzmanlığı ön planda tutan devletti.

İnönü'ye göre demokrasi de önemliydi. İnönü 1939 yılında, amacının yeni kuşaklara "ilerici bir rejim" bırakmak olduğunu ifade etti. 1945 yılında, "Tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir muhalefet partisinin bulunmamasıdır" dedi. 1950 yılında, başında bulunduğu CHP seçimleri kaybettiği zaman bu yenilgisinin kendisinin en büyük zaferi olduğunu ifade etti.

1945 yılında, halkın henüz demokrasiye hazır olmadığını düşünüyordu. Yine de çok partili siyasal hayatı başlattı. Çünkü

İnönü'ye göre, (1) modernleşmek demokrasi ile mümkündür; kaldı ki farklı fikirlerin çatışması daha iyi politikaların yapılmasını sağlayacaktı; (2) tek partili rejimde yönetenler, kamu bürokrasisinin isabetsiz uygulamalarından haberdar olamıyordu; (3) kendisinden sonra CHP'nin başına geçebilecek kimseler ülkeyi keyfi bir şekilde idare edebilirlerdi; ve (4) çok partili hayata geçildikten sonra tek parti dönemine yöneltilecek eleştirileri ancak kendisi göğüsleyebilirdi.

İnönü, bazı çevreler tarafından benimsenmiş bulunan, "halk anlamaz" yaklaşımına karşı çıktı. İnönü Cumhuriyet ile demokrasi arasında herhangi bir uyumsuzluk görmedi; "Her ikisini de başaracağız" dedi.

İnönü'ye göre demokrasi, fikirlerin ve politikaların çatışması idi. Taraflar, halkı kendi görüşlerinin doğruluğuna ikna etmek durumunda idiler. Yukarıda ifade edildiği gibi, düşüncelerin çatışması daha isabetli politikaların ortaya çıkmasına yol açacaktı. 1937 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) bir tartışma sırasında, "Hepimiz aynı tarafta bulunmamıza, ulusal meseleler konusunda aynı ideallere ve ülkülere bağlı olmamıza rağmen, ülkemizi savunmaya çabalarken birbirimizi eleştirmekten ve fikirlerimizi ifade etmekten kaçınmıyoruz [ki doğrusu da budur]" demişti. Bu nedenle ulusal koalisyonlara sıcak bakmadı. Yine aynı nedenle, *statik* değil *dinamik* kamu yararının gerçekleşmesini istiyordu. Diğer bir deyişle, kamu yararının yer ve zamana göre değişebileceğini, her somut meselede tartışılarak ve karşılıklı ikna yoluyla en doğru hâl çaresinin bulunmasına taraftar idi. Bunun mümkün olduğunu düşünüyordu; çünkü sadece kendisinin değil başkalarının da sağduyu sahibi olduğuna inanıyordu.

İnönü TBMM'de de siyasi partilerin birbirlerinin görüşlerinden yararlanmasını isterdi. Nitekim kendisi, Meclis'te uzun süre görüşmeleri takip ederdi. Bu konu ile ilgili olarak, politikacıların körü körüne bazı düşüncelere saplanıp kalmalarını onaylamazdı; çünkü bu durumda başkalarından bir şey öğrenmek imkansız olurdu.

İnönü, güçlü, kararlı ve ciddi devleti savunduğu için hiziplerin cirit atmadığı siyasi partileri hizipler ile bölünmüş partilere ve kuvvetler birliğini kuvvetler ayrılığına tercih etti. İnönü ayrıca, demokrasinin uygulamaya ilişkin kuralları üzerinde bir görüş birliğine varılmasını ve böylece bir siyasi rejim olarak demokrasinin değil, somut politikaların tartışılmasını istiyordu.

Kurtuluş savaşı ile ülkenin kurtarılması, laik Cumhuriyetin temellerinin atılması ve Batılılaşma yolunda yol kat edilmeye başlanması Atatürk'ün eseridir. Bu çabalarında Atatürk'ün en önemli yardımcısı İnönü olmuştur.

Zaman zaman bazı konularda birbirlerinden değişik düşüncelerine rağmen Atatürk, İnönü'nün düşüncelerine genelde büyük önem verdi ve O'na güvendi. Gerek Kurtuluş savaşında gerekse daha sonra siyasi hayatta en önemli görevleri İnönü'ye verdi. Kurtuluş Savaşı başlayınca Atatürk, o zaman daha albay olan İnönü'yü Erkan-ı Harbiye reisliğine [Genelkurmay Başkanlığına] atadı. İnönü'den Lozan Barış görüşmelerini yürütmesini istedi. Çetin geçen Lozan Barış görüşmelerinde de İnönü, Atatürk'ün desteğini daima arkasında buldu.

Şubat 1925'de Şeyh Said isyanı çıktığında Atatürk İnönü'yü başbakanlığa getirdi. Yıllar geçtikçe hükümet işlerinin yürütülmesini hemen tamamen İnönü'ye bıraktı.

İnönü, Atatürk'e büyük saygı duyar, ülkeyi kurtaran ve çağdaş uygarlık düzeyine yükseltmeye çalışan Atatürk'e, "Büyük Atatürk" diye atıfta bulunurdu. Bir defasında, "Ben Atatürk değilim. Atatürk'ten beklediklerinizi benden bekleyemezsiniz" demişti.

İnönü Atatürk'e olan saygısını her zaman sürdürmüştür. Başbakanlıktan ayrıldıktan sonra bir gün İnönü Ankara'da bir futbol maçını izlemek üzere stadyuma gitmiş ve halkın sıcak ilgisi ile karşılaşmıştı. İnönü'nü karşıtları bu olayı

İnönü'nün Atatürk ile rekabete giriştiği şekilde yorumlayınca, İnönü CHP Meclis Grubunda söz alarak, Atatürk'ün her zaman kendisinin "velinimetini" olduğunu, bu nedenle kendisinin Atatürk'e karşı nezaketsiz bir hareketinin söz konusu olamayacağını ifade etmişti. Atatürk ve İnönü daima iyi ilişkiler içinde olmuşlardır. Aksini ima eden yorumlar isabetli değildir.

İnönü'nün Atatürk'e duyduğu büyük hayranlığın nedenleri arasında, Atatürk'ün, "Halkı bir araya getirmiş olması", ve Ayasofya Kilisesi'ni bir camiye değil, bir müzeye dönüştürmesi de vardı. Birinci Dünya savaşı sırasında Atatürk ve İnönü Suriye cephesinde oldukları sırada, Atatürk hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, kısaca "Korkmuyor" diye cevap vermişti. Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından 20 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar Atatürk, halkı büyük bir ideale inandırmak için bitmek tükenmek bilmeyen çabanın parlak bir örneğini vermişti. Bu husus da İnönü'yü çok olumlu etkilemiştir. İnönü, Atatürk'ün "deneyici, gerçekçi" yaklaşımını da her zaman onaylamıştı. Nitekim, Mart 1920'de Atatürk O'nu Ankara'ya çağırınca, İnönü vedalaşmak için o sırada dışarıda olan babasının eve gelmesini dahi beklemeden, kendisini almaya gelen subaylarla beraber derhal yola çıkmıştı.

1930'lardan itibaren İnönü demokrasiye geçilmesi taraftarı olmuştu. Atatürk ise bu konuda acele edilirse devrimlerin tehlikeye gireceğini düşünüyordu. İnönü Atatürk'e, ikisi de hayatta iken daha açık bir rejime geçilirse ikisinin birlikte devrimlere karşı oluşabilecek tehlikeleri daha kolayca göğüsleyebileceklerini ifade ediyordu.

İnönü'nün Atatürk ile ayrıldığı noktalar oldu. Yaptığının ülke için en iyisi olduğu düşündüğünde, İnönü Atatürk'le çatışmaktan çekinmedi. Başbakanlığı sırasında zaman zaman bakanlarını Atatürk'e karşı hararetle savundu; bu arada bakanlarının istifaya zorlanmaması gerektiğini ifade etti. İnönü, Nuri Conker, Salih Bozok gibi Atatürk'ün yakın çevresini oluşturan ve devlet meselelerinin konuşulduğu Çankaya'daki akşam yemeklerinin daimi müdavimi olan bu zevatin devlet işlerine karışmamasını talep etmiştir.

İnönü, 20 Eylül 1937'de başbakanlık görevinden ayrıldı. O yıllarda, İnönü ekonomide devletçi politika taraftarı idi. İktisat Bakanı Celal Bayar ise özel sektörün ekonomik hayatta daha fazla rol oynamasını istiyordu. Atatürk, bu konuda Bayar'a arka çıktı. Daha sonra da İnönü'nün "bir süre istirahat etmesini" önerdi. Diğer bir deyişle, İnönü'nün başbakanlıktan ayrılması Atatürk ile kişisel çekişmelerinin sonucu değil, takip edilen politikalar ile ilgili bazı görüş ayrılıklarının sonucu idi.

Uzun bir süre birlikte çalışan cumhurbaşkanı ile başbakan arasında zaman zaman özellikle ekonomik görüş ayrılıklarından kaynaklanan bazı sıkıntılar olmuştur. 1937'de Atatürk'ün görevden aldığı İnönü'nün yerine Celal Bayar'ın getirilmesi Devletçilik politikalarının liberal ekonomiyle yumuşatılması düşüncesinin bir sonucudur. Celal Bayar'ın başarılı İş Bankası girişimi Atatürk'ün serbest ekonomiye olan güvenini her geçen gün arttırmıştır. Ayrıca Atatürk'ün hükümet içerisindeki bazı bakanları başbakana sormadan değiştirmesi, görevden alma olayından az öncesine kadar Atatürk ile İnönü arasında sert tartışmalara yol açmıştır. Son zamanlardaki bir diğer anlaşmazlık konusu ise Atatürk'ün 1937'de hızlandırdığı aktif Hatay politikasına İnönü'nün daha pasif ve daha ihtiyatlı yaklaşma düşüncesidir. Hatay meselesindeki tutumu yüzünden Atatürk'ün hükümeti eleştirdiği biliniyor.

Atatürk ile İnönü'nün birbirine karşı sertleşmesinde bir başka önemli etken de Atatürk etrafında son yıllarda İnönü'ye karşı olanların oluşturmaya başladığı bir grubun varlığıdır. Bu grup sürekli olarak İsmet Paşa aleyhinde bulunmuş ve onun görevden alınmasında etkili olmuştur. Gazi Orman Çiftliğindeki bira fabrikası da tartışmanın bir başka konusudur. İnönü bazı yasal ve etik sebeplerden dolayı bira fabrikasının devrini uygun görmüyordu. O sırada Orman

Çiftliği'ndeki bira fabrikasının genişletilmesi ile ilgili çalışmalar İnönü'nün de bilgisi dâhilinde başlanmıştı. Ancak yapılmış olan büyük yatırımlar sebebiyle borçlar da çoğalmıştı. Atatürk çiftliğin, genişletilmesine devam etmek şartıyla, bir millî müessese olarak hükümete devrine razı olmuştu. Oysa çiftliğin devlet idaresine bırakıldığından itibaren, yönetimi değişmemiş olmasına rağmen Çiftliğin ihmal edildiği fikri Atatürk'te yerleşmişti. Bunu kabul ettiği için pişman olduğunu belirten sözler söylüyordu. Bir anlaşmazlık konusu da buydu.

İnönü'nün hükümetten ayrılması, Atatürk ile İnönü'nün arasını bozmadı. Atatürk bir keresinde, "Çankaya'da rahat ediyorsam, İsmet sayesinde" demiş, daha sonra da "Kendi rahatımı kendim bozдум; başıma başvekillik icad ettim demişti." Atatürk, hastalığı sırasında kendisine bakması için İstanbul'a gelen bir doktoru o sırada rahatsız olan İnönü'yü de muayene etmesi için Ankara'ya göndermişti.

İnönü de, Atatürk'ün 1938 yılında vefatından sonra Atatürk'ün devrimlerini büyük bir titizlikle korumaya çalıştı. Devrimler tehlikeye girdiği zaman herkese, "Atatürk'ün inkılaplarının mesnedini [dayandığı temeli] ve felsefesini" anlatmaya çalıştı.

İnönü, demokrasilerde dahi özel çıkarların öne çıkarılmasına kuşku ile yaklaşırdı. Yine de İnönü'nün demokrasi anlayışının pek çok demokrat boyutu bulunmaktaydı.

Siyasal hayatta, gerektiğinde otoriter önlemler almasına rağmen, demokrasinin güçlü bir taraftarı ve dolayısıyla koruyucusu oldu. Halkın akliselimine inandı. Siyasal hayata müdahale eden ordunun bir an evvel kışlasına dönmesine çalıştı ve bu çabalarında başarılı oldu. Son yıllarında, demokrasi anlayışının liberal demokrasiye bir hayli yaklaştığı söylenebilir.

İnönü'nün demokrasi projesi, pek çok siyaset insanı için bir muamma olarak kaldı. İnönü'den sonra, demokrasinin uygulamaya ilişkin kuralları sık sık değiştirilmeye çalışıldı. Siyaset, genellikle statik bir kamu yararı düşüncesi ile yürütüldü. Siyasetçiler bir taraftan popülist politikalar benimsediler ve bilerek veya bilmeyerek, orduyu tahrik ettiler. Çoğu kez, güçlü, kararlı ve ciddi devlet kavramı unutuldu. Siyaset kişisel çıkarlar etrafında döndü.

İnönü, önce Cumhuriyet devrimlerini kurumsallaştırma, sonra çok partili hayata geçme ve daha sonra da demokrasiyi koruma çabalarını genellikle yalnız başına sürdürdü.

Metin HEPER

KAYNAKÇA

AYDEMİR, Şevket, **İkinci Adam**, Üç Kitap, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966, 1968, 1968.

BİLSEL, Cemil, **İsmet İnönü: Büyük Devlet Reisi**, Kenan Basımevi, İstanbul 1939.

DERİN, Haldun, **Çankaya Özel Kalemimi Hatırlarken 1933-195**, Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

ERDEN, Ali Fuat, **İsmet İnönü**, Burhanettin Erenler Matbaası, İstanbul 1952.

HEPER, Metin, **İsmet İnönü. Yeni Bir Yorum Denemesi**, Çev. Sermet Yalçın, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

[İNÖNÜ, İsmet], **Baba İnönü'den Erdal İnönü'ye Mektuplar**, Der. Sevgi Özel, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.

[İNÖNÜ, İsmet], **İhtilalden Sonra İsmet İnönü, 27 Mayıs 1960-10 Kasım 1961**, Der. Sabahat Toktamış, Ekicigil

Matbaası, İstanbul 1962.

[İNÖNÜ, İsmet], **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**, Der. Abdi İpekçi, Cem Yayınevi, İstanbul 1976.

[İNÖNÜ, İsmet], **İnönü'nü Söylev ve Demeçleri, T.B.M. Meclisinde ve Kurultaylarda 1919-1946**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1946.

[İNÖNÜ, İsmet], **İsmet İnönü Diyor Ki. Nutuk. Hitabe, Beyanat Hasbihaller**, Der. Prof. Dr. Herbert Melzig. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1944.

[İNÖNÜ, İsmet], **İsmet İnönü: Hatıralar. Birinci Kitap. İkinci Kitap Üçüncü Kitap**, Der. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, 1987.

[İNÖNÜ, İsmet], **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları, 1920-1973**, Üç Kitap, Der. Ali Rıza Cihan, TBMM Basımevi, Ankara 1992, 1993, 1993.

[İNÖNÜ, İsmet], **İsmet Paşa'nın Siyasi ve İctimai Nutukları, 1920-1933**, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1933.

[İNÖNÜ, İsmet], **Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları, 1938-1945**, Der. Kemal Kop, Akay Kitabevi, Ankara 1945.

[İNÖNÜ, İsmet], **Muhalefette İsmet İnönü, 1950-1956. Konuşmaları, Demeçleri, Mesajları, Sohbetleri ve Yazıları ile**, Der. Sabahat Erdemir, Sıralar Matbaası, İstanbul 1956.

[İNÖNÜ, İsmet], **Muhalefette İsmet İnönü, 1956-1959. Konuşmaları, Demeçleri, Mesajları, Sohbetleri ve Yazıları ile**, Der. Sabahat Erdemir, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1959.

[İNÖNÜ, İsmet], **Muhalefette İsmet İnönü, 1956-1959. Konuşmaları, Demeçleri, Mesajları, Sohbetleri ve Yazıları ile**, Der. Sabahat Erdemir, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1959.

[İNÖNÜ, İsmet], **Muhalefette İsmet İnönü, 1956-1959. Konuşmaları, Demeçleri, Mesajları, Sohbetleri ve Yazıları ile**, Der. Sabahat Erdemir, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1962.

[İNÖNÜ, İsmet], **Televizyona Anlattıklarım**, Der. Nazmi Kal, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.

MELZİG, **İsmet İnönü: Millet ve İnsaniyet**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1943.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **İnönü**, Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara 1945.

TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları**, Yedi Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990-1993.

TÖKİN, İsmail Hüsrev, **İsmet İnönü: Şahsiyeti ve Ülküsü**, Ülkü Basımevi, Ankara 1946.

20/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismet-pasa-inonu-1884-1973/?pdf=3573> adresinden erişilmiştir